

В. Локтєв, академік НАН України:

«...Як член президії НАНУ, де обговорюються найбільш актуальні питання розвитку нашої науки, свідчу, що останнім часом чи не головне серед них – питання фінансування, катастрофічна нестача якого небезпечна для наукової сфери в цілому. Поточного року ситуація загострилася настільки, що багато установ мають переходити на неповний робочий день, скорочувати персонал. Гадаю, це неприпустимо. За цього виголошуються такі гасла: “Запропонуйте щось корисне, і тоді держава знайде можливості для належної підтримки”. Тобто НАНУ закликають зосередитися тільки на дослідженнях суто практичного спрямування. А фундаментальна наука – математика, фізика, хімія, біологія, – результатом якої є “лише” публікації, може почекати або взагалі не така вже й потрібна.

Мушу наголосити, що носії таких поглядів не розуміють місця науки у сучасному світі, оскільки її користь не зводиться лише до створення нових технологій або продуктів, хоча без неї воно неможливе. Головне призначення науки – здобування нових знань, яке – і це зрозуміли у багатьох країнах – є ключовим чинником для функціонування держави й її стратегічної безпеки. Лише наукові дослідження світового рівня стають запорукою відтворення кваліфікованих кадрів, у тому числі тих, хто знається на високих технологіях. Буквально на наших очах сильна наука з'явилася у країнах, які донедавна її не мали і де темпи її розвитку вражають: Японія, Китай, Південна Корея, Бразилія, Індія, Фінляндія тощо. Держави, які сподіваються отримувати наукову інформацію ззовні, приречені на відставання, тому недалекоглядно – вважати пріоритетними лише ті наукові напрями, які начебто приносять безпосередню практичну користь, бо інколи науки, далекі від практичних потреб, стають першочерговими для самого існування країни. Згадаймо приклад ядерної фізики і досить негативне ставлення до неї перед Другою світовою війною. Тому політика концентрування коштів тільки на прикладних роботах може обернутися небезпекою для такої великої країни, як наша. За цього ми втрачаємо і можливість відкрити щось нове, прирікаючи себе на вічне відставання.

<...> Торік дві закордонні групи аналітиків (від інформагенції Thomson Reuters та від Національного наукового фонду США) оприлюднили звіти про стан науки у країнах Східної Європи. Попри популярний тезис про покращання ситуації в українській науці (особливо щодо фінансування), показники з ряду ключових позицій є досить невтішними. Насамперед вражає сумний факт скорочення загальної чисельності наукових працівників (за останні 10 років – приблизно на 1–2 % на рік). Такі ж країни, як США, Японія, ЄС, Південна Корея, Китай, невпинно збільшують цей показник.

Зменшилася також загальна кількість публікацій: за цим показником Україну вже випередила Бразилія. Головну причину занепаду автори вбачають у неадекватному фінансуванні, на чому, зокрема, всі роки незалежності наголошує НАНУ.

<...> Проблема розвитку науки стоїть у багатьох індустріальних країнах (включно з “вісімкою”). Їх вчені стурбовані труднощами з отриманням коштів, викликаними і могутністю бюрократичних структур, і недолугістю політичних діячів, і традиціями. Так, звичайний західний професор витрачає не менше двох третин свого робочого часу на написання грантів, тому за цією позицією з них брати приклад не слід. Проте їх рятують незрівнянно більші загальні кошти, які дозволяють залучати до досліджень найталановитіших фахівців із будь-якого куточка світу, справедливо оплачуючи їм, як правило, ненормовану, проте завжди сумлінну працю. Ми, навпаки, маємо відійти від майже суцільної зрівнялівки і знайти власні шляхи розвитку.

Розраховувати у цій справі на держструктури не доводиться. Тоді залишається бізнес. На нього можна було б покластися, якби в Україні існувало законодавство щодо ринку інтелектуальної власності. Про розширення співпраці вчених і бізнесменів не говорить лише лінивий, але “віз і нині там”, і ми практично не маємо законів, які б стосувалися інноваційних або технологічних осередків із високим ризиком, де практично завжди триває пошук із бажаним, але не гарантованим наперед результатом. Тут мала б включитися Верховна Рада України, хоча не все так просто. З одного боку, у деяких народних депутатів є розуміння, що інвестування в науку – це єдина умова зростання ВВП, а з іншого – правила заохочення бізнесу до довгострокових інвестицій ще не написані. За цього не секрет, що бізнес підтримує будь-яку лише за умов отримання швидкого зиску. А на часі ще більш нагальна мета – вирощення нового покоління бізнес-еліти, яка б розумілася на комерціалізації саме інновацій і твердо засвоїло, що наука – фундамент, на який спирається покращання стандартів життя. Останні, зокрема, потребують зміни структури економічних витрат в Україні, де лише 15–20 % припадає на заробітну платню (у розвинених країнах її частка становить 60–70 %), чого не зробити, не спираючись на знання. За різними експертними оцінками, десь до 2015–2020 рр. у світі буде сформовано ринок VII технологічного укладу, де інтелектуальні вироби стануть основними об’єктами продаж. Уже тепер у передових країнах їх частка становить 25–30 %, а буде – 70–80 %.

Звісно, рятувати науку потрібно. Але надзвичайна складність завдання полягає в тому, що у 2012 р. пояснювати пересічному платнику податків значення для держави науки і освіти набагато складніше, ніж 10–15 років тому. В Україні виросло покоління людей, для якого інтелект не є суспільним пріоритетом, а, скажімо, звання “професор” не еквівалентне щирій шані з боку громадян і нормальному життєзабезпеченню його носія з боку держави. Суспільство взагалі звикло жити без науки, а певною мірою – і без культури, тому мої слова однаково стосуються будь-кого, хто займається посправжньому розумовою працею. Для підвищення ролі освіченої людини потрібно узаконити таку зарплату наукового працівника або викладача, яка була б вищою за середню у місці розташування наукової установи чи освітнього закладу. Побутова невлаштованість і житлове питання – ось наріжні чинники розв’язання проблеми старіння кадрів. За цього обов’язково мають виділятися кошти на обладнання. Якщо цього не зробити, наука остаточно деградує, і про неї у нашій країні можна буде забути» *(Локтєв В...І про науку в Україні можна забути // Дзеркало тижня. Україна (http://dt.ua/SCIENCE/i_pro_nauku_v_ukrayini_mozhna_zabuti__97443.html). – 2012. – 17–24.02).*